

Obnova i kontinuitet u crkvenoj glazbi

Svi ljudski čini proizlaze od osjetnih utisaka. Kult i liturgijska obnova, osobito pjevanje kao nužni i sastavni dio svečane liturgije (SC, 112), manifestira se u osjetnim činima. Zato je, pažnja uvijek nutarnja, a pokazuje se u liturgijskim činima te uređuje praktični katolički život da možemo postići vrhunaravno spasenje. Pripomena da aktivno sudjelujemo jest zvijezda vodilja liturgijske obnove. Herman Schmidt, profesor na sveučilištu Gregorijani, ovu pripomenu uspoređuje s pripjevom litanija »moli za nas« i »oslobodi nas, Gospodine« (Herder-Bücherei, vol. 218, Freiburg 1965, str. 202). Dok u glasovitom Motu proprio svetoga Pija X o crkvenoj glazbi iz 1903. godine — koji je Magna Charta suvremene liturgijske obnove — ovaj termin, iako je temelj čitave pastoralne liturgije, citiran je samo jednom. U saborskoj konstituciji o Svetoj liturgiji citiran je 25 puta, u Instrukciji od 5. ožujka 1967. citiran je više od 50 puta, a u općoj Instituciji Novoga Misala citiran je više od 20 puta.

Dušobrižnici često puta pretjeruju pozivanjem na pretjerano vanjsko sudjelovanje što se protivi snazi svih dokumenata, koji ističu da osnovni temelj svakog sudjelovanja mora biti unutarnje sudjelovanje. Ne radi se o aktivnom nego djelotvornom sudjelovanju, to jest o sudjelovanju duhovne i materijalne ljudske naravi, kako kaže i Generalna Institucija Novoga Rimskoga Misala od 3. travnja 1969: *ut consciam illam actuosam atque plenam participationem fidelium inducat, corporis et animi.*

Iz onog uskog poimanja neki smatraju liturgijskim pjevanjem samo ono što ga pjeva svećenik i sav narod. Žalibože ima ih mnogo koji pjevački zbor odbacuju, a ako ga pripuštaju, tada samo kao oslonac pučkog pjevanja. Sveta misa je liturgija čitavog skupa vjernika. Autentično uređenje liturgijske svečanosti prije svega pretpostavlja dužnu razdiobu i izvršenje dužnosti. Prema tome neka svatko, svećenik ili obični vjernik, vrši svoju vlastitu dužnost i ograniči se da izvrši sve i samo ono što spada na nj prema naravi obreda i prema liturgijskim propisima (SC, 28). Istinska rimska tradicija uvijek je dobro razlikovala pjevanje celebranta, zbora, solista i naroda. Zato treba čim više povećavati broj pučkih crkvenih popijevaka, ali organska struktura i liturgijska funkcija pojedinih

liturgijskih tekstova ne smije se uništiti. To bi se dogodilo kad bi se na primjer isključivo upotrebljavao Graduale Simplex koji je priređen za potrebe manjih crkava, bilo u svome autentičnom latinskom gregorijanskom obliku, bilo u svojoj pučkoj adaptaciji, jer oblik ulazne, prikazne i pričesne pjesme ostaje uvijek isti. U tradicionalnom Gradualu ovi liturgijski dijelovi uglazbljeni su u veoma jasnim glazbenim oblicima i prema zahtjevima pojedinih liturgijskih funkcija.

Sveta glazba je uvijek u službi Bogu, zato i mora biti uvijek dostojna božanskog veličanstva u jednostavnim i raskošnim oblicima, i dostojna ljudskog duha te pomoć duhovni kontakt između vrhunskog Boga i čovjeka koji mu se klanja u svojim osjećanjima hvale, molitve, ljubavi, pouzdanja, kršćanskog mira. Zato se ne mogu upotrebljavati ni banalni tekstovi, ni melodije, pa ni glazba koja je samo estetski vrijedna, niti se upotrebljavaju glasovi i tonovi koji su proizvedeni samo modernim sredstvima tehnike gdje su ljudski čini ograničeni samo na neko rukovanje, mjesto da budu zaista čini čitavoga čovjeka, njegova duha koji se slobodno klanja Bogu.

Moramo stvarati nove glazbene oblike: treba združiti pjevanje naroda-vjernika s pjevanjem pjevačkog zbora. U prikladnim glazbenim oblicima verseti se izmjenjuju s laganim pripjevima — a može biti i na drugi zgodan način — izmjenjuju se zbor i vjernici, ali moramo imati u vidu i dulje dijelove teksta. Već mnogo prije II vatikanskog sabora skladane su mise u stilu gdje su naizmjenice pjevali polifoniju i gregorijanski koral. Palestrina je napisao devet takvih misa za dvor vojvode Vilima Gonzage od Mantove, a pronašao ih je i izdao Knud Jeppesen 1950—1954. godine. Za vrijeme četvrtog internacionalnog kongresa crkvene glazbe u Kölnu godine 1961. izvodili su se razni oblici pjevanih misa »cum populo activo«.

U gregorijanskom koralu je upravo antifonička psalmodija dostigla nenadmašivi umjetnički vrhunac. Majstori iz klasične polifonije su ga imitali u vesperama s ulomcima, ili u stilu falsobordona, ili u polifonim skladbama s jednakim i nejednakim stihovima naizmjenice s gregorijanskim pjevanjem, a osobito u osam modusa Magnifikata. I u skladbama ulazne pjesme, kod stihova aleluja i u pričesnoj pjesmi, napjeve gregorijanskog kora-

la su uzimali ili kao glavnu temu, ili kao melodijsku jezgru polifonih tema, uvijek naizmjenice monodički i polifono. Danas se za pripjeve kod pučkog pjevanja komponiraju kratki verseti ili se običava uzeti nekoliko taktova pučke popijevke kao uvod, međustav i završetak zbornog pjevanja. Ti oblici otprilike odgovaraju antifoničkoj psalmodiji gregorijanskog pjevanja. Ovo pjevanje neka odgovara različitim sposobnostima pjevača i neka ne bude previše dugo. Za narod ni ne dolazi u obzir drugo nego jednostavni napjevi, ali ne primitivni nego istinsko-naravni, meditativnog značaja, dostojni duhovno folkloristične baštine. Harmonijski i polifoni razvoj zahtijeva šire oblike, a to često predstavlja praktične poteškoće.

Veoma su problematični psalmodijski recitativi i za narod i za zbor. Bez obzira što može biti dosadan recitativ što je napravljen za neki određeni stih, on ne može bez poteškoće poslužiti kao model i drugim stihovima jer ih treba neprestano ispravljati. Gregorijanska antifonija je dosegla svoj vrhunac za (latinski jezik). Harmonija obogaćuje zvučnoću, ali ne stvara nove oblike. Naizmjenično pjevanje pjev. zbora i puka je svečanije kad se pjeva neka prikladna skladba i kad je dobro izvedena. Nažalost, često slušamo skladbe nedostojne koliko kulture profane glazbe toliko svete liturgije.

Naizmjenično pjevanje s narodom ograničuje razvoj skladbe. Zato skladatelji radije skladaju djela za sam zbor gdje su širi oblici kao kod moteta. U gregorijanskom koralu svaki tekst je skladan u stilu ili obliku koji strogo odgovara liturgijskom činu. Sreća bi bila kad bi skladatelji našli individualni izražaj za svaki tekst što se mora pjevati i tako označili njegovu posebnu funkciju u obnovljenoj liturgiji.

Karakteristike postkoncilskog pokreta moraju orijentirati skladatelje da formiraju glazbene oblike ulazne, prikazne, pričesne pjesme i značajke dijaloga tako da u isto vrijeme budu liturgijski funkcionalne i umjetnički vrijedne i da sačuvaju semantički i karizmatički sadržaj liturgijskih tekstova i obreda što ih tumače.

Treba imati u vidu i poštivati različitu narav oblika antifone od psalma. Antifona je odlomak usko vezan uz psalam kao preludij ili u obliku pripjeva, zato i zahtijeva svoj autonomni odgovarajući glazbeni oblik za zbor i za narod. Psalam je slijed stihova koji se izmjenjuju prema unutarnjem bitnom i karakterističnom ritmu za paralelizam. Stihovi se pjevaju ili bez prekida (forma

directa) ili naizmjenično između dva zbora (forma antiphonica) ili između jednog pjevača i puka ili zbora koji izvodi antifonu-pripjev (forma responsorialis). Trostruku strukturu paralelizma imamo: sinonimski (A-A), antitetički (A-B), sintetički (A-B-C). Kad je tako razdijelio tekst psalma, skladatelj određuje vanjsku strukturu skladbe psalma (cfr A. Ettore Desderi u svojoj 70-godišnjici, Bolonja 1963, str. 79-85). Glazba psalma, da bi protumačila njegovo karizmatično značenje, daje relativni paralelizam stihova i time bi nadvisila jednoličnu strukturu psalma.

Treba napustiti slabo podmetnute pučke tekstove na gregorijanske napjeve (melodije). Bolje je komponirati nove melodije. Najpodesniji glazbeni oblik jest skladba za zbor s pripjevom za narod, ili višeglasna skladba za zbor, jednoglasno ili višeglasno za narod i zbor zajedno.

Raznolikost liturgijskih čina neka ne uguši monotono liveliranje nego neka ova raznolikost bude još jače istaknuta karakterističnom glazbom za pojedine odnosne liturgijske funkcije. Da izbjegnemo monotoniju, treba pripaziti na raznovrsne mogućnosti pjevanja. Na primjer: dokumenti traže da Svet bude aklamacija. Gregorijanski koral samo za jedan Svet ima karakterističan napjev aklamacije i to od osamnaeste mise ili od Rekviema. U gregorijanskim napjevima, što ih nalazimo u kodeksima, za Svet imamo 227 ukrasnih melodija (melodiae ornatæ): neumatskih i melizmatičkih, a samo 14 silabičkih od kojih samo tri nalazimo u Kyriae Romanum i Kyriae Simplex. Ako gregorijanski koral zauzima prvo mjesto, a klasična polifonija je blago svete glazbe kojega treba sačuvati (SC, 114 i 116), Svet je dakle himan veselog usklika. Instrukcija od 5. ožujka 1967. godine kaže da se ordinarij mise može izvoditi u više glasova, ako se ne izvodi u više glasova »in aliis casibus«, neka se razdijeli između pjevača i puka.

Svaki glazbeni čin: skladba, izvedba, pjevanje pače i slušanje mora se raditi sa stvaralačkim duhom. Mješavina »s brda i s dola« slatkih ritmičkih i romantičkih slatkih glasova jednako je divlje ružna kao i tvrdoglavo i mehaničko imitiranje umjetnih i slatkih oblika. »Svi umjetnici, dakle, koji potaknuti svojom nadarenošću kane slaviti Boga u svetoj Crkvi neka se uvijek sjećaju da je njihova djelatnost na neki način sveto nasljedovanje Boga Stvoritelja i da su njihova djela određena za katolički kult, za duhovno uzdizanje, pobožnost i vjersku poduku vjernika« (SC, br. 127).

U današnje dane osjećaj istinske čistoće za glazbene sadržaje zahtijeva vanrednu tehniku i duhovno stvaralaštvo. Harmonija, jake boje zvuka i ritam to su karakteristike moderne glazbe, koji združeni s izrazitim ritmom riječi trebaju dati istinski oblik novoj svetoj glazbi.

Sva umjetnička djela, jednom stvorena, materijalno opstoje, ali glazba ne opstoji dok se ne izvede. Partitura, napisana glazba, postaje prava glazba tek onda kad se izvede kao ponavljanje skladateljeva čina stvaranja. Liturgijska glazba je zvučno predstavljanje duhovnog čovjeka koji slavi svetu liturgiju mističnoga Tijela Kristova. Ovo prikazivanje uvijek je jedino i osobno, jedinstveno ostvarenje liturgijskog života. Neko određeno glazbeno djelo, koje je jedinstveno u svojoj izradbi i izvedbi, nikada ne može biti nadomješteno drugim glazbenim djelom. Svaki glazbeni komad ima svoju individualnu i vlastitu fizionomiju, dok će druga glazba božanski kult obasjati u sasvim drugoj, novoj svečanosti.

»S pravom se dakle liturgija smatra kao vršenje Kristove svećeničke službe« (SC, br. 7). S ostvarenjem vrhunaravnog spasenja ne može se ni igrati ni eksperimentirati. »Novi napjevi za tekstove na narodnom jeziku trebaju biti iskušavani kako bi dostigli dovoljnu zrelost i savršenost. Ali ipak treba izbjegavati da se samo zbog kušanja izvode u crkvi one stvari koje ne priliče svetosti mjesta, dostojanstvu liturgijskog čina i pobožnosti vjernika« (IMS, 60). Moć glazbe se temelji na njezinoj ljepoti i zato paragraf 124. saborske konstitucije vrijedi i za crkvenu glazbu: »Neka se ordinariji brinu da u zanimanju za svetu umjetnost i njezinu promicanju više paze na plemenitu ljepotu negoli na puku raskoš«. Isus Krist nam je donio nebeski himan: »Isus Krist, Veliki svećenik novog i vječnog zavjeta, uzimajući ljudsku narav, uveo je u ovo zemaljsko progonstvo onu pjesmu koja se u nebeskom dvoru pjeva po sve vjekove« (KC br. 83). Bože daj da tradicionalna glazba proslijedi i da se razvije u uvijek nova umjetnička djela i da se prilagodi potrebama svih raznovrsnih članova dobro organiziranog skupa koji slavi svetu liturgiju, da Boga slavimo jednostavnim skladbama za puk i naizmjeničnim pjevanjem zbora i naroda, te kompozicijama višeg umjetničkog nivoa za veće i sposobnije zborove, da dademo veću svečanost svetoj liturgiji imitirajući nebeski himan Kerubina i Serafina.

Ako želimo da narod što aktivnije sudjeluje kod liturgijskih čina, Koncil kaže da moramo promicati pjevanje psalma i crkv. pučkih popijevaka.

Danas posvuda glazbenici skladaju proprij misala na narodnom jeziku. Prijevodi liturgijskih tekstova nažalost su nemuzikalni i to umanjuje zanos i značenje dotičnih tekstova iako su odobreni od biskupskih konferencija da se mogu pjevati u svetoj liturgiji. Tekstovi u pjesmi su muzikalniji nego u prozi. Neka »muzičari« s malo glazbenog znanja ne pišu napjeve na tekstove što ih i pravi umjetnici teško skladaju. U stvari ima skladba žalibože s mnogo pogrešaka u harmoniji i u kontrapunktu, primjeri za žaljenje, ali imamo i umjetničkih djela u veoma dotjeranim glazbenim oblicima a kojiput i jednostavnih dobrih kompozicija. Nove glazbene forme su tek u počecima. Podjela dijelova između zbora i puka često nije napravljena prema logičkoj razdiobi teksta, osobito ako nije od dva dijela, i zato nije prikladna za naizmjenično pjevanje. Tvrdoglava razdioba često škodi i tekstu i liturgijskom činu.

Novi napjevi i nove harmonije rodit će se s novim oblicima, crkvena glazba će se prilagoditi glazbenoj tradiciji i kulturi svakog naroda: »Kako se u nekim krajevima, osobito misijskim, nalaze narodi koji imaju svoju vlastitu glazbenu baštinu s velikim značenjem za njihov vjerski i društveni život, neka se i prema toj glazbi ima dužno poštovanje i neka joj se daje odgovarajuće mjesto, bilo u oblikovanju njihova vjerskog osjećaja, bilo u bogoslužju prilagođenom po njihovu duhu« (SC, br. 119). Za našu crkvenu glazbu polazna točka je tradicija od gotovo dvije tisuće godina i samo stručnjaci u glazbenoj umjetnosti mogu postati kvalificirani crkveni glazbenici.

Pjevanje na narodnom jeziku zahtijeva mnogo skladba, koje u većini ne moraju biti nove ni u tekstu ni u njihovom glazbenom obliku. Od prijevoda i od parafraza može nastati nova glazba, i ako su skladane na izmjenični način između zbora i vjernika, mogu nastati novi oblici. »Od napjeva, koje treba napraviti na pučke tekstove, posebno značenje imaju oni koji su određeni za svećenike i za službenike, bilo da ih sami pjevaju, bilo da ih pjevaju sa skupom vjernika, bilo da ga izvode s njim u obliku dijaloga. Kod sastavljanja istih neka glazbenici promisle, ne bi se naslijedeni napjevi iz latinske liturgije, upotrebljeni u tu svrhu, mogli primjeniti i za pjevanje istih tekstova na narodnom jeziku« (IMS, br. 56). Ova direktiva, što smo je uzeli iz instrukcije za glazbu u svetoj liturgiji, donosi poteškoće pri svakom preuđšavanju. Pučke popijevke i ostali jednostavni napjevi općenito se dobro podudaraju s raznim tekstovima, ali polifona parodija iz klasičnog perioda, utemeljena na odgovarajućim varijantama, pače s korijenitim komplikacijama dale su život novim kompozicijama. Premalo je ako tonički naglasci pučkog jezika odgovaraju notama latinskog toničkog naglaska. U svakom umjetničkom djelu glazba i jezik su nerazdvojivo ujedinjeni.

Glazba i jezik se nalaze na zajedničkom temelju. Zvuk što ga zamjećujemo daje slušno saopćenje, međutim način kojim se izražavamo u glazbi bitno je različit od jednostavnog izražavanja riječima. Govorom se saznaju stvari, događaji, misli, želje i t. d. govor upravlja pojedinačnim i zajedničkim životom prema svojim familijarnim, političkim, ekonomskim, znanstvenim, tehničkim i duhovnim funkcijama. U govoru se riječi mogu nadomjestiti, a rečenice prevesti na druge da ih mogu razumjeti i stranci. Jezici pomoću riječi, spoznaja a osobito rečenica kazuju konkretne i apstraktne misli; dok glazba nije govor ni riječima ni spoznajama nego umjetnički formirane harmonijske fraze, jedine i neprovdjive fraze što ih ne razumijemo pomoću riječi i razlaganja. Glazba je akcija koja po sebi uzdiže slušaoca u zvučni svijet i tumači ambijent stvari, mjesta i osoba u smislu koji je samo glazbeno razumljiv, a ne po logičnom smislu izgovorenih riječi. Ako se netko potruži i nauči neki jezik, može razumjeti napisanu i izgovorenu misao, ali glazbu možemo razumjeti jedino ako pomnjivo slušamo. To je čin stvaranja koji sam u sebi nanovo provodi oblik i značenje kompozicije, što se ne može postići ni tumačenjem ni opisivanjem. I u svetim slavljenjima Božje riječi koncentrirano slušanje je temeljna pretpostavka svakog nutarnjeg čina kao i liturgijskoj glazbi. Sva umjetnička djela: slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu i t. d. samo pažljivi promatrači mogu razumjeti, isto tako i pjesma i glazba, koje su ostvarene samo glasovima, jedino ih cijene poznavaoi umjetnosti. Cilj glazbene izvedbe je produkcija za pomnjive slušaoce, a ne neprekidno aktivno sudjelovanje svih prisutnih.

Crkvene direktive koje smjeraju na liturgijsko-glazbenu obnovu, žele stvoriti nove glazbene oblike koji odgovaraju duhu vremena. Zvučni materijal i njegov razvoj u glazbenim oblicima ne može biti drukčiji nego da odgovara suvremenom duhu koji je ponikao na evropskoj kulturi, razvio se u našem tehničkom svijetu u crkvenoj i profanoj glazbi, uvijek se služi istim zakonima da bi stvorio moderna i vrsna djela usavršena modernom glazbenom predominantnošću kao što su ih radili klasični majstori u svoje vrijeme. Moderna tehnika nam daje glasove, boje, buku, štopot, kombinacije i vibracije, viku, koji su u prošla vremena bili nemogući i nepojmljivi, ali danas ih proizvodimo pomoću elektronskih mašina i kompjutera koji fabriciraju i proizvode sonorna djela.

Suvremena crkvena glazba mora odgovarati takozvanom suvremenom jeziku, zato i jest velika razlika između crkvene i profane glazbe, ali ne u glasovima i glazbenim zakonima, nego u zajedničkoj upotrebi. Laka glazba, koja se upotrebljava za zabavu, teško će biti pripuštena u liturgijsku jer će srca vjernika naviknuta na tu glazbu okrenuti na zabavu prema karakteru dotične glazbe. U današnje dane moramo imati liturgijsku glazbu koja će se dostojno prilagoditi ritmičkom osjećaju današnjeg svijeta, ali to ne znači jazz ili beat koji redovito pobuđuju profane i erotične

osjećaje. Danas, radi tehničkog materijalizma čovjek je manji u osobitoj vrijednosti, sputan kao mali dio materijalističke ekonomije, nije cijenjen kao slobodna osoba, potčinjen moralnom redu u zajednici s Bogom koji po vrhunaravnoj milosti oprašta grijeh. Dok moli i pjeva čovjek mora uprijeti pogled u Boga, a u tome ga ne može nikada zamijeniti nikakva glazbena naprava »machina ludens« kao nadomjestak »homo ludens«, a to nije ništa drugo nego inženjerska vještina koji-put čovjeku prijatna mjesto službe Božje, dostojne Boga koji podiže čovjeka u vrhunaravni red.

Glazbu koju izvodimo možemo snimiti na vrpcu ili ploču. Vratiti vrpcu ili ploču nije ljudski čin (actus humanus), nego radije mehanički, a to ne može biti aktivno klanjanje Bogu. Zabavlja nas kad slušamo snimljenu glazbu, može nam biti i ugodno sredstvo da je učimo, ali to ne može biti liturgijski čin aktivnog sudjelovanja. Napisati neku kompoziciju nije samo tehnički čin. Da neka skladba postane liturgijska glazba, nije je dosta samo napisati, partituru moramo izvesti t. j. ona mora postati zvučna glazba. Izvedba svaki put postaje stvaralački čin, na neki način kao kad skladamo neku kompoziciju. Aktivno klanjanje Bogu ne može se nadoknaditi nikakvim mehaničkim sredstvom.

Skladatelji neka pučke tekstove obuku u nove oblike za pjev. zbor u tradicionalnim oblicima latinskih moteta, tako isto neka pripreme i za svećenika samog te za narod naizmjenice sa svećenikom. Neka tekstove također zaodjenu u zborne oblike koji su nastali od umjerene glazbene deklamacije s jednostavnim melodijama, dostojnima folkloristične duhovne baštine (IMS, 20, 34, 51, 52, 53). Napjevi, što ih zbor i narod pjevaju naizmjenice, ne mogu se razviti u široke oblike, ali zato ne smiju biti dosadni, nego štoviše duhoviti i pristupačni narodu. Primitivne kao i previše teške i duge melodije treba svakako odbaciti. Ne samo u osrednjim prilikama nego i u velikim župama toliko puta je potrebna laka i jednostavna glazba, samo neka ima karakteristike istinske liturgijske glazbe, te da je mogu pjevati ne samo veliki nego i manji zborovi, a potpomaže aktivno sudjelovanje čitavog skupa vjernika.

Da možemo slaviti svete čine u što sjajnijem obliku, neka se razvija glazbeno blago koje će biti dostojno baštine crkvene glazbe. Da to možemo postići, moramo dobro poznavati vještinu skladaanja, glazbenu tradiciju i imati liturgijski osjećaj, kako kaže instrukcija: »Skladatelji će se prihvatiti tog novog posla vođeni brigom da slijede predaju koja je Crkvi pružila pravo blago da ga upotreb-ljava kod bogoslužja. Neka proučavaju djela iz prošlosti, kao i njihove vrste i svojstva, ali će pomnjivo paziti i na nove zakone i potrebe svete liturgije, tako da »novi oblici na neki način organski izrastu iz već postojećih oblika« i da ta nova djela za riznicu crkvene glazbe stvore novi dio koji neće biti nedostojan onoga iz prošlosti« (IMS, br. 59).